

אנטונינוס שמישיה לרבי, שימש את רבי.

כמו כן, שר אחד מהגויים ושמו אדרבן, שמישיה לרב, שימש את רב.

כי שכיב כשמת אנטונינוס, אמר רבי בצער: נתפרדה החבילה! משל הוא, שנתפרדה אהבתנו, שנקשרה נפש בנפש.

כי שכיב כשמת אדרבן, אמר רב:

יא-א & "נתפרדה חבילה".

והגמרא מספרת על מה שאירע עם אונקלוס, שגם הוא היה אחד מחשובי רומי, והתגייר.

אונקלוס בר קלונימוס איגיר, התגייר.

שדר קיסר, שלח קיסר רומי גונדא דרומאי, גרוד חיילי רומי אבתריה, אחריו, לתופסו ולהביאו אליו.

משכינהו בקראי, משך אותם במקראות, שהוכיח להם בראיות מהכתובים על דת ישראל שהיא האמיתית והנצחית, איגיר. נמשכו אחריו חיילי רומי, והתגיירו גם הם.

הדר שדר, חזר הקיסר ושלח גונדא דרומאי [אחרינא], אחרת אבתריה, אחריו, וציווה עליהם הקיסר, ואמר להו: לא תימרי ליה, ולא מידי. אל תכנסו איתו בוויכוחים!

כי הוו שקלו ואזלו, כשלקחוהו והתחילו ללכת, אמר להו, אמר להם אונקלוס: לא אתווכח עמכם, אלא אימא לכו מילתא בעלמא, אומר לכם דבר סתם!

ובחשבם, שעל כך לא נצטוו מהקיסר — שמעוהו.

אמר להם: נופיורא, שר קטן נקט נורא, מחזיק אבוקה קמי פופיורא, בפני שר הגדול ממנו, להאיר לפניו לכבודו. וכן עושה פופיורא לדוכסא, שר גדול ממנו, וכך עושה דוכסא להגמוניא, והגמוניא עושה כך לקומא, המלך —

קומא — מי נקט נורא מקמי אינשי, האם המלך מחזיק אבוקה בפני אנשים?! אמרי ליה החיילים לאונקלוס: לא!

אמר להו אונקלוס לחיילים: הקדוש ברוך הוא נקט נורא, מחזיק אבוקה להאיר קמי ישראל, דכתיב [שמות יג] "וה' הולך לפניכם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך. ולילה בעמוד אש להאיר להם".

ובכך הוכיח להם גודל חביבות וחשיבות עם ישראל בעיני הקב"ה.

איגיר [כולחן], גם הם נוכחו בצדקת דרכו, ונתגיירו.

הדר שדר, חזר ושלח גונדא אחרינא אבתריה, גרוד אחר אחריו. אמר להו, וציווה עליהם: לא תשתעו מידי בהדיה! אל תדברו אתו כלום!

כי נקטי ליה ואזלי, כשלקחוהו, והתחילו ללכת, חזא מזוזתא, ראה את המזוזה [דמנחא אפיתחא המונחת בפתח], אותיב ידיה עלה, אונקלוס שם ידו על המזוזה,⁽¹⁾

1. והרמ"א שולחן ערוך יורה דעה סימן רפ"ה פסק כן על פי סוגייתנו: כשאדם יוצא מן הבית יניח ידו על המזוזה ויאמר: ה' ישמר צאתי

לכן בכה רבי על מי שקנה "עולמו" רק בשעה אחת, ונהרג, ולא זכה למדרגה גבוהה יותר, לקנות "עולמו" בכמה שנים.

ואמר להו: מאי האי? מה זה? [גירסא אחרת: אחיד, צחק, ואמר להו: אמאי קא מחייך, מדוע הנני צוחק?].

וכך משך אותם לדבר אתו.

אמרו ליה, אמרו הם לאונקלוס: אימא לן את, אמור לנו אתה!

אמר להו אונקלוס: מנחנו של עולם מלך, שהוא בשר ודם, יושב מבפנים בהיכלו, ועבדיו משמרים אותו מבחוץ. ואילו הקדוש ברוך הוא, עבדיו מבפנים, והוא משמרן מבחוץ. שהמזוזה שומרת עליהם מן המזיקין, (2) כמו שנאמר [תהלים קכא] (3) "ה' ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם".

איגור. גם הם נתגירו.

תו לא שדר בתריה, שוב לא שלח אליו גדודים לתופסו.

ועתה הגמרא חוזרת לאנטונינוס ורבי.

הנביא בישר לרבקה [בראשית כה] "ויאמר

ה' לה: שני גוים בבטנך", ודרשינן: אמר רב יהודה אמר רב, אל תיקרי "גוים", אלא "גיים", מלשון גאים, כלומר, שני אנשים חשובים נשואי פנים, זה אנטונינוס, הבא מעשו, ורבי, הבא מיעקב. והיו שניהם עשירים מאוד, שלא פסקו מעל שולחנם, (4) לא חזרת [חסא] ולא קישות ולא צנון — לא בימות החמה, ולא בימות הגשמים (5).

ומעלתם של ירקות אלו שהם מועילים לעיכול המזון.

דאמר מר: צנון, מחתך אוכל, טוחן את המאכלים במעיים. חזרת, מהפך את המאכל. קישות, מרחיב את המעיים (6).

ומקשה הגמרא: איך אמרו שקישות מועילים לגוף? והא תנא דבי רבי ישמעאל: למה נקרא שמן "קישות"? מפני ש"קישין" לגופו של אדם כחרבות.

הרי שאינם מועילים לגוף?!

ומתרצת הגמרא: לא קשיא. הא, מה שאמרו בכרייתא שהן קשין לגוף, מדובר ברברבי,

5. כתב המהרש"א: אף שהיו עוד עשירים ומכובדים מבני עשו ויעקב, יש בכך חידוש ששניהם היו בזמן אחד במקום אחד, כמו עשו ויעקב שהיו יחד בגוף רבקה.

6. כתבו התוס': שהחשיבות בכך היא שהיו מאכלי שולחנם מרובים ברוב מעדני מלך, והיו צריכים לירקות אלו לעיכול המאכלים המרובים. והמהרש"א כתב, החידוש הוא שהיה להם ירקות אלו בימות הגשמים, שאין דרכם לגדול אלא בימות הקיץ, ואלו גידלו אותם באופנים מיוחדים כדרכי המלכים.

ובואי מעתה ועד עולם, וכן כשיכנס אדם לבית יניח ידו על המזוזה.

2. עיין גמרא מנחות [לג ב].

3. שם בגמרא מנחות דרשוהו מן תחילת המקרא [שם] "ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך", והיא המזוזה, שמקומה לימין הכניסה.

4. פירשו התוס': רבי בעצמו לא היה צריך לכל הדברים האלו, שהרי לא נהנה מן העולם הזה אפילו באצבע קטנה, אלא שאוכלי שולחנו היו מרובים.

שכזו לעבודת כוכבים, ועושים אותו יום איד קבוע כל ימי בנו המולך תחתיו.

אלמא, מוכח מכאן, שסובר רבי מאיר, כי שריפה, לאו חוקה היא. עצם ה"שריפה" אינה מחוקות הגוים לשם עבודה זרה.

ומכלל זה אתה למד, דרבנן סברי: שריפה חוקה היא, מחוקות הגוים לשם עבודה זרה, והיא העושה אותו ליום איד —

וקשה, אם השריפה היא מחוקות הגוים לשם עבודה זרה, איך הותר לעשות כן למלכי ישראל?

והא תניא, שורפין על המלכים, מלכי ישראל, ולא צריכים לחשוש לאסור משום "דרכי האמורי", שאסרה התורה לעשות כמעשי האמורי, כמו שנאמר [שמות כג] "והביאך אל האמורי והחתי והפריזי והכנעני החוי והיבוסים, והכחדתיו. לא תשתחווה לאלהיהם ולא תעבדם. ולא תעשה כמעשיהם". דהיינו, מלבד מה שאסור לעבוד אלילים, אסור גם לעשות כמעשיהם. ואיסור זה נקרא "דרכי האמורי".

וקשה, ואי חוקה היא לאלילים, אנו בני ישראל, היכי שרפינן, איך אנו נוהגין לשרוף על מלכינו? והא כתיב [ויקרא יח] "ובחוקותיהם של הגוים לא תלכו"!⁽⁸⁾

קישות גדולים. והא, מה שלא פסק משולחנם של רבי ואנטונינוס, מדובר בזוטרי. קישות קטנים.

שנינו במשנתנו: יום הלידה ויום המיתה, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: כל מיתה שיש בה שריפה, יש בה עבודת כוכבים, ושאיין בה שריפה, אין בה עבודת כוכבים.

ודנה עתה הגמרא בביאור מחלוקת רבי מאיר וחכמים, שהרי זה ודאי שהם לא נחלקו במציאות, האם שרפו על כל המלכים או לא, ובודאי שרבי מאיר מודה שהיו מלכים שעליהם שרפו, והיו מלכים שלא שרפו עליהם, אלא מניחה הגמרא תחילה⁽⁷⁾ שסברת מחלוקתם היא בכך, שרבי מאיר סובר שיום האיד לעבודה זרה נקבע על עצם המיתה של המלך, ולא השריפה עושה אותו ליום איד. כי סובר רבי מאיר שהשריפה על המלך אינה מחוקות הגוים לשם עבודה זרה, ולא שייכת לעבודת כוכבים. ואילו חכמים סוברים שהשריפה היא חוק מחוקות הגוים לשם עבודה זרה, ורק היא המביאה לעשותו ליום איד לעבודה זרה, ולא עצם מיתת המלך.

ומדייקת הגמרא: מכלל דברי חכמים אלו, אתה למד, דרבי מאיר סבר: לא שנא מיתה שיש בה שריפה, ולא שנא מיתה שאין בה שריפה — פלחו בה, עובדים בעקבות במיתה

7. ביאור זה הוא לפי גירסת ופירוש רש"י, כפי שביארו בחידושי הריטב"א.
8. התוס' מבארים על פי סוגיות אחרות, שיש שני עניני "חוקות הגוים":
האחד, חוק לשם עבודה זרה, וחוקות אלו

אסורים אף אם הם מופיעים בתורה שנהגו ישראל כן. דוגמא לדבר "מצבה" שנהגו כן אבותינו, אבות ישראל, והיתה אהובה לפני הקב"ה, ומעת שעשאוה האמוריים חוק לאלילים — שנאה הקב"ה, והזהיר עליה בתורה [דברים טז] "לא תקים לך מצבה".

ומתרצת הגמרא: שריפה על המלכים, אינה חוק לשם עבודת אלילים, אלא מטעם "חשיבות", ביטוי לגודל חשיבותו ועומק הצער על מותו.

אלא, דכולי עלמא רבי מאיר וחכמים סוברים: שריפה לאו חוקה היא לשם עבודה זרה, אלא, חשיבותא היא —

ובמה נחלקו רבי מאיר וחכמים? —

הבא, בהא קמיפלגי, בטעם זה הם חולקים:

רבי מאיר סבר: לא שנא בין מיתה שיש בה שריפה, ולא שנא ובין מיתה שאין בה שריפה — פלחי בה לעבודת כוכבים. עושין אותו ליום איד. ואף שהמלך ההוא לא היה חשוב דיו לשרוף עליו, מכל מקום, עושין עליו יום איד לעבודת אלילים.

ואילו רבנן סברי: מיתה שיש בה שריפה חשיבא להו, המלך חשוב הוא להם, ופלחי בה, עושין אותו יום איד. ושאיין בה שריפה לא חשיבא ולא פלחי בה, ואינם עושים אותו ליום איד.

אנן היכי שרפינן, והכתיב ובחוקותיהם לא תלכו", הרי כבר שנינו ברייתא שמותר לעשות כן.

ולדבריו מבואר, שהברייתא רק אמרה שלא שייך בכך "דרכי האמורי". אך עדיין קשה, כי יתכן שעל אף שלא שייך בשריפה "דרכי האמורי", מכל מקום, אם הגוים עושים כן לשם עבודת אלילים, אסור משום איסור "חוקות הגוים". ולכן הוסיפה הגמרא קושיא על קושיא. ועיין שם שמסופק אם התוס' מסכימים לחילוק זה, כי לכאורה משמע שהם למדים שניהם [גם חוקות לשם עבודת אלילים, וגם חוקות שטות והבל] מהפסוק "ובחוקותיהם לא תלכו".

כתב הר"ן, וזה לשונו: "שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי וכו' לפי שלא אסרה תורה אלא חוקות של עבודה זרה או דברים של הבל ובטלה. וכולן יש בהם צורך [שייכות קצת] עבודה זרה.

אבל דברים של טעם, שרי. ובשריפה על המלכים טעמא איכא לשרוף לכבודן כלי תשמישן, לומר: שאין אדם אחר עשוי להשתמש במה שנשתמש בו הוא."

וכן פסק הרמ"א [יורה דעה סימן קע"ח].

ועל חוקים אלו מקשה הגמרא, אף שמצאנו כן בצדקיהו המלך [כמו שמבואר בהמשך הגמרא], היו צריכים להיאסר מטעם "ובחוקותיהם לא תלכו".

והריטב"א מדייק מלשון רש"י, שגם רש"י פירש כן את קושית הגמרא.

והשני, חוק שעושים הגוים לשם הבל ושטות, ואינה לשם עבודה זרה, ואותם מותר לעשות, אם מצאנו כן בתורתנו שנהגו כן, כי אנו לא למדים מהם משטותם ומתרכותם.

הקהלות יעקב [סימן ה] מחלק בין "דרכי האמורי" ללאו של "ובחוקותיהם לא תלכו". הלאו "דרכי האמורי" נלמד מהפסוק [שמות כג] "לא תעשו כמעשיהם", ואיסורו הוא אפילו בדבר שאינו חוק לעבודת אלילים, אלא לשם דעת שטות שלהם. והלאו של "חוקות הגוים" נלמד מהפסוק [ויקרא יח] "ובחוקותיהם לא תלכו", והוא האיסור ללכת בחוקי הגוים לשם עבודת אלילים, אף שנהגו היהודים במנהגים שכאלו בימי אבותינו.

ומבואר היטב לשון הגמרא. כי לכאורה קשה, אחרי שהגמרא הביאה ברייתא "שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי", למה הוצרכו להביא ולהכריח את הקושיא "ואי חוקה היא —

ומתרצת הגמרא: לא שרף עליו כסף, אלא אימא פירוש דברי הברייתא הוא, ששרף עליו מיטתו וכלי תשמישו בשווי של שבועים מנה צורי.

אמרה הברייתא ששורפין עליו מיטתו וכלי תשמישו —

ומקשה הגמרא: ומידי אחרינא לא? האם אין משחיתים עליו דברים אחרים?!

והא תניא: עוקרין, עוקרים וחוטכים לבהמה את גידיה שעל פרסותיה, על המלכים. ואין בו במעשה זה איסור משום דרכי האמורי.⁽⁹⁾

הרי שמלבד כלי תשמישו השחיתו עוד דברים?

ומתרצת הגמרא: אמר רב פפא: אכן הכוונה בכלי תשמישו, ומדובר בסוס שרכב עליו המלך.

ומקשה הגמרא על תירוץ זה, וכי בהמה טהורה, שאין רוכבים עליה, ואינה מכלי תשמישו של המלך, האם לא עוקרים?!

והא תניא, עיקור שיש בה טריפה, שהבהמה נטרפת בו, אסור לעשות, מפני שאסור לגרום טריפות לבהמה טהורה, אף שאינה

ועתה הגמרא מביאה את הברייתא ששינו בה "שורפין על המלכים" בשלימותה, ומבארת אותה.

גופא, שורפין על המלכים מלכי ישראל, ואין בו במעשה זה משום האיסור לעשות דרכי האמורי.

כמו שנאמר, הברייתא מוכיחה כן ממה שאמר הנביא [ירמיה לד] בדבר ה' אל צדקיהו המלך, "בשלום תמות, ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים אשר היו לפניך, כן ישרפו לך".

וממשיכה הברייתא: וכשם ששורפים על המלכים — כך שורפין על הנשיאים, נשיאי ישראל שהיו בזמן בית שני ולאחריה.

ומה הם שורפין על המלכים? מיטתן וכלי תשמישן.

ומעשה שהיה, שמת רבן גמליאל הזקן, נשיא ישראל, ושרף עליו אונקלוס הגר שבועים מנה צורי [שם משקל של כסף].

ולכאורה משמע שאונקלוס שרף עליו כסף ממש. ולכן מקשינן, והא אמרת: מה הן שורפין עליו, מיטתן וכלי תשמישו, ולא דברים אחרים, ואיך הביאה הברייתא מעשה לסתור?!

הר"ן.

9. כתבו התוס': אין בכך משום איסור "בל תשחית", כיון שעושין כן לכבוד המלך. וגם אין בכך משום "צער בעלי חיים", כיון שהוא כבוד המלך והוא כבוד לכל ישראל, לכן נדחה מפניו איסור "צער בעלי חיים".

והקשה בביאור הגר"א שם, שהרי בגמרא מבואר שטעם ההיתר של שריפה על המלכים הוא, מטעם שכן הוא מנהג היהודים, ואנחנו לא עושים "כמעשיהם", אלא שכן הוא מנהגינו. ולמה כתב הר"ן טעם אחר?

ועיין שם בקהלות יעקב המבאר את דברי

שנינו במשנתנו: **אבל יום תגלחת זקנו ובלוריתו.**

הגמרא דנה בפירוש דברי המשנה "ובלוריתו". מה עשו הגויים לבלורית, שמחמתו עושין ביום זה יום איד.

איבעיא להו הסתפקו בני הישיבה. **היכי קתני** איך נשנית המשנה? האם: **יום תגלחת זקנו והנחת בלוריתו** שמניח שערותיו מאחורי ערפו לשם עבודת אלילים.

או דלמא, יתכן שפירוש דברי המשנה הוא: **יום תגלחת זקנו והעברת בלוריתו**, שמנהגם היה לגלח את הבלורית בלבד לסוף השנה?

תא שמע: הגמרא פושטת ששניהם אמת, שעושין יום איד גם ביום הנחת הבלורית וגם ביום העברתה.

דתניא תרווייהו, ששנינו את שני האופנים בשתי ברייתות חלוקות,⁽¹⁰⁾ באחת מהן

עומדת לו לאכילה ולהנאה.⁽¹⁰⁾ ואילו עיקור **שאין בה טריפה**, שהבהמה לא נטרפת בכך, וכמו שיבואר, **מותר**.

ואיזהו עיקור שאין בה טריפה?

יא-ב המנשר, המשיר וחותר פרסות רגליה, רשאי לעשות זאת רק אם הוא חותכן **מן הארכובה** [עצם ברגלי הבהמה] **ולמטה**, לפי שבחיתוך עד לשם היא אינה נטרפת, ואילו בחיתוך שלמעלה מן הארכובה היא נטרפת.

וממה שהברייתא מחלקת בין נעשית טריפה ללא נעשית טריפה, מוכח, שמדובר בבהמה טהורה, הכשירה לאכילה. וקשה, הרי בהמה טהורה אין דרכה לרכיבה, ואינה כלי תשמישו של מלך?

ומתרצת הגמרא: **תרגמא רב פפא**, פירשה לברייתא, שמדובר **בעגלה** של בקר, **המושכת בקרון** שיושב בו המלך. וכך הוא דרכה של עגלה, שהיא בהמה טהורה, ואכן היא נחשבת ככלי תשמישו של המלך.

הברייתא היינו באכילה ובהנאה, ולא עצם פעולת העקירה. ובאה הברייתא לחדש שלא נאסרנה בהנאה הואיל ונעשה לכבוד המלך.

11. **רש"י** סובר שהעברת הבלורית היתה מאורע בפני עצמו ולא בעת תגלחת הזקן.

ולכן הוכרח לבאר שהן שתי ברייתות, באחת נאמר: תגלחת זקנו והעברת בלוריתו, ופירושה או ביום תגלחת זקנו או ביום העברת בלוריתו, ובשניה פירושה: או תגלחת זקנו או הנחת בלוריתו. שאם היא ברייתא אחת למה נאמר בה פעם נוספת "תגלחת זקנו". לכן הוכרח לומר שהן שתי ברייתות.

אבל התוס' מפרשים שכיום תגלחת זקנו עשה

10. כן פירש רש"י.

והקשו התוס': וכי איזה איסור יש להטריף בהמת חולין?

הריטב"א מבאר דעת רש"י, שהאיסור הוא משום "צער בעלי חיים", כיון שבמקום שעושה אותה טריפה מצטערת ביותר.

ועוד מבאר, שהאיסור הוא משום "בל תשחית", ואף שבכלי תשמישו נדחה איסור בל תשחית, הוא משום שהם כלי תשמישו ממש, אבל עגלה המושכת בקרון, הוא "תשמיש דתשמיש", ודיו אם יעקרנו במקום שלא תיעשה טריפה.

וכל זה לשיטת רש"י.

אבל התוס' מבארים, שמותר ואסור שאמרה